

turnoga i tradicijskoga naslijeđa, prometnih i geopolitičkih pretpostavki te oblika ruralnoga turizma. Predstavljani su i ključni razvojno-strateški dokumenti, kao i konkretni korisni primjeri jasno definirane strategije razvoja istarskoga ruralnog turizma, te njegov institucionalni okvir. Naposljetku, navedeni su i analizirani ekonomski i neekonomski učinci i koristi koje ruralni turizam daje Istarskoj županiji.

U ovoj drugoj cjelini autor se koristi ilustrativnim pristupom, uključivši brojnu fotografsku i grafičku dokumentaciju, podižući na taj način razinu informativnosti i zanimljivosti teme koju obrađuje. Osobito su vrijedni vrlo pregledni tablični prikazi spomeničke i sakralne baštine, kulturnih ustanova i kulturnih manifestacija s njihovim kratkim opisima, kao i pozornost posvećena bogatom tradicijskom naslijeđu Istre (graditeljstvu, oruđu, starim zanatima i ostalom), koji u velikoj mjeri određuju temelje na kojima se razvija istarski ruralni turizam. Nadalje, autor je posebnu pozornost posvetio i novom obliku smještaja unutar ruralnoga prostora, difuznom hotelu, koji je protumačen i analizirane su njegove prednosti u odnosu na standardni hotel i privatni smještaj, s posebnim osvrtom na karakteristike difuznih hotela u Italiji, gdje se najprije i javio. Predloženi su i uvjeti za očuvanje ambijentalnosti, posebno vrijedne u ruralnom turizmu, tako da su analizirane atraktivnosti lokacije, uređenost objekata, ponuda, zakonska regulativa i nužnost sustavnog obrazovanja.

Istraživanja predstavljena u ovoj knjizi donijela su vrijedne spoznaje o ruralnom turizmu i njegovim oblicima te čine respektabilnu znanstveno-istraživačku građu, opremljenu brojnim korisnim tabelarnim i grafičkim prikazima. Uz navedeno,

knjiga sadrži opsežnu bazu podataka, koja može poslužiti u daljnjim istraživanjima, posebno s obzirom na to da domaćih radova sa sličnom tematikom za sada nema. Osim što podaci koje donosi ovaj rad mogu biti od koristi u budućem znanstvenom i aplikativnom pristupu problematici u turizmu, vrijednost je knjige u aktualnosti njezine tematike, upravo zbog nužnosti što žurnijega, sustavnijega i formalnijega zahvaćanja / osmišljavanja ruralnoga turizma kao jednog od budućih važnijih generatora gospodarskog razvoja u Hrvatskoj.

Knjiga "Ruralni turizam" potpuno ispunjava svoju svrhu kao vrsno djelo pisano jednostavnim i razumljivim jezikom, prožeto brojnim korisnim ilustracijama, temeljeno na znanstveno-istraživačkim postavkama. Osim što popularizira tematiku koju obrađuje, ova knjiga može poslužiti kao koristan i primjenjiv, praktičan priručnik svima koji žele znati više o ruralnom turizmu i njegovim oblicima, ali i onima koji se imaju ambicije baviti ili se bave ruralnim turizmom. Od pomoći posebno može biti lokalnom stanovništvu da unaprijedi ruralnu sredinu, očuva tradiciju i svoj kraj te da ih što bolje približi sve brojnijim turistima.

Damir Demonja

Nevio Šetić ŠTALEŠKA DRUŠTVA I ČASOPISI HRVATSKOG UČITELJSTVA U ISTRI 1891. – 1914.

Profil International i Hrvatski pedagoško-književni zbor, Zagreb, 2010., 266 str.

Uz sunakladništvo Profil Internationala i Hrvatskoga pedagoško-književnog zbora, nedavno je objavljena nova monografija Nevija Šetića "Staleška društva i časopisi hrvatskog učiteljstva u Istri 1891. – 1914.". Knjigu su recenzirali dr. sc. Ivo Perić i dr.

sc. Marino Manin, a obuhvaća 266 stranica. Prikaz djelovanja učiteljskih društava zapravo čini tek polovicu sadržaja, a podijeljen je, uz uvodno i zaključno poglavlje, na šest kronološki organiziranih cjelina. Druga polovica knjige, uz zaključak na engleskom jeziku te kazala osobnih imena i zemljopisnih naziva, popunjena je prilogama, odnosno odabranim člancima iz dvaju glasila istarskih hrvatskih učiteljskih društava.

Oblikovana kao detaljna analiza procesa organiziranja hrvatskoga (a donekle i slovenskog!) učiteljstva u Istri na razmeđu devetnaestoga i dvadesetog stoljeća, Šetićeva se studija oslanja na ranija autorova istraživanja, uklapajući se u već poznata područja njegova povjesničarskog interesa (razvoj nacionalno-integracijskih težnji istarskih Hrvata, složeni proces modernizacije Istarskoga poluotoka ...). Istodobno, usredotočena na dosad nedovoljno obrađenu temu, ova monografija skreće pozornost na često zanemarivana pitanja u izučavanju raznovrsnih oblika društvenog razvoja istarskih Hrvata.

Kraćé uvodno poglavlje, pod naslovom "Pristup", upozna je čitatelja s razlozima koji su autora nagnali da se uopće posveti proučavanju povijesti pokrajinskoga školstva i učiteljskog organiziranja, donoseći ujedno i sažet, osobni pogled na zanat povjesničara. Poglavlje pod naslovom "Ustavno-pravni politički položaj Istre u austrijskom dijelu Habsburške Monarhije" opisuje širi kontekst kojem pripada povijest Istre i, posebno, istarskih Hrvata u drugoj polovici 19. stoljeća. Na pregledan je način razložen ustavnopravni položaj Istre kao autonomne markgrofovije, a navedeni su i osnovni razlozi zbog kojih su se istarski Hrvati i Slovenci našli u podređenom položaju spram istarskih Talijana. Ko-

načno, opisan je i politički razvoj kroz izborne borbe, stranačko organiziranje i hrvatsko-slovensku suradnju.

Cjelina "Osnovne škole u Istri i njihovi učitelji u zadnjim desetljećima 19. stoljeća" pruža opis okolnosti u kojima se razvija istarsko, a samim time i hrvatsko, školstvo tijekom 19. stoljeća. Naglasak je stavljen na drugu polovicu stoljeća, odnosno na razdoblje nakon Austro-ugarske nagodbe. Autor je, uočivši čest propust u dosadašnjem izučavanju povijesti obrazovanja u Istri, zamjetan prostor posvetio onodobnim državnim zakonima o školstvu, s pravom istaknuvši njihovu važnost i za pokrajinske prilike. Osim toga, ukratko su opisane mijene u obrazovanju osnovnoškolskih učitelja te u broju osnovnih i učiteljskih škola, učitelja i đaka.

Spomenuti su državni zakoni, među ostalim, propisivali i održavanje periodičnih učiteljskih konferencija, i to svakogodišnjih kotarskih te pokrajinskih nakon svake šeste godine. Teško savladivi troškovi, međutim, uzrokom su nepridržavanja propisanog ritma, odnosno dok su se kotarske učiteljske konferencije od početka sedamdesetih godina 19. stoljeća održavale redovito, između pokrajinskih bi konferencija znalo proći i do desetak godina. Svrha je ovih konferencija bila u pretresanju širokoga spektra pitanja vezanih uz školstvo, ali, kako to primjećuje Šetić u poglavlju "Od službeno sazivanih učiteljskih konferencija do samostalnih staleških učiteljskih društava", rasprave nisu izlazile iz okvira što su ga odredili i odobrili upravni organi. Drugim riječima, o životnim problemima istarskih učitelja, primjerice niskim plaćama učitelja i još nižim primanjima učiteljica, nije se moglo raspravljati.

Hrvatski i slovenski učitelji iz Istre bili su upoznati s počecima staleškog organiziranja učitelja u banskoj Hrvatskoj te u slovenskim zemljama. Nacionalno svjesni dio istarskoga hrvatskog učiteljstva zasigurno je bio pobornikom uključivanja u procese zajedničkoga staleškog organiziranja učitelja iz sviju hrvatskih zemalja, ali vladajući se režim, štiteći dualistički pore-

dak, suprotstavljao svakom, pa i ovom nacionalno-integracijskom, nastojanju. Stoga novoosnovanim kotarskim školskim društvima, preciznije Krčkom učiteljskom društvu i Učiteljskom društvu kotara Volosko, osnovanima 1891., nije preostajala druga mogućnost doli slijediti primjer Slovenskog učiteljskog društva za koparski kotar, osnovanog 1882. godine, i uključiti se u ljubljansku Zavezu slovenskih učiteljskih društava.

Do zamjetne promjene dolazi sredinom devedesetih godina, čemu je posvećena najopsežnija cjelina, "Nastanak Hrvatskog učiteljskog društva za Istru 'Narodna prosvjeta' i pokretanje njegovog časopisa". Umjesto da se nastave osnivati kotarska društva, za što je postojao nedvojbena interes, među hrvatskim učiteljstvom sve više pobornika stječe ideja o osnivanju jedinstvene staleške učiteljske organizacije. Ona je doista i osnovana potkraj 1896. pod spomenutim nazivom, pri čemu je za sjedište odabran Pazin, dok je predsjednikom imenovan poznati hrvatski učitelj Ernest Jelušić. Navedena tri kotarska učiteljska društva kolektivno su se učlanila u učiteljsko udruženje za Istru, ali to nije imalo za posljedicu njihovo gašenje. Štoviše, ona nastavljaju s radom, održavajući i dalje svoje zasebne godišnje skupštine.

Hrvatsko učiteljsko društvo za Istru, "Narodna prosvjeta", bilo je aktivno od samoga osnutka, surađujući s hrvatskim političkim pregaočima u Istri, kao i s, primjerice, sve prisutnijom "Družbom sv. Ćirila i Metoda za Istru". Osnovano kako bi pomoglo unapređivanju nastavno-pedagoškog rada, ali i zagovaralo staleške učiteljske interese, upozoravajući na njihov neprimjereni položaj, novo je učiteljsko društvo od početka djelovanja težilo pokretanju i izdavanju vlastita pedagoškoga glasila,

svjesno važnosti i utjecaja tiskane riječi. Samo htijenje, naravno, nije bilo dovoljno, pa je manjak financijskih sredstava uzrokom što se izdavanju društvenoga glasila, mjesečniku "Narodna prosvjeta", pristupilo tek nakon devet godina, odnosno na početku 1906. godine. Za urednika je također imenovan Ernest Jelušić. Od izdavanja prvoga broja, sve se aktivnosti društva "Narodna prosvjeta" mogu pratiti na stranicama njihova lista, čemu je i posvećen veći dio poglavlja.

Hrvatsko učiteljsko društvo za Istru "Narodna prosvjeta" zalagalo se za ukidanje kotarskih učiteljskih udruženja, pretpostavljajući kako jedinstveno djelovanje znači i veću snagu. Učitelji kotara Volosko doskora su prihvatili takvo stajalište, pa su 1906. odlučili raspustiti svoje društvo. S druge strane, glavna se skupština Krčkog učiteljskog društva nije složila s osnivanjem jedinstvenoga učiteljskog društva za čitavu markgrofoviju Istru, zalažući se za pretvaranje Hrvatskog učiteljskog društva "Narodna prosvjeta" u Savez hrvatskih učiteljskih društava. Razloge očuvanju vlastita kotarskoga društva nalazili su u objektivno lošim komunikacijama između Istarskoga poluotoka i Krka, kao i u nezanimarivim aktivnostima krčkoga društva koje ne bi trebalo zapustiti. Takva odluka, međutim, nije stajala na putu sudjelovanju krčkih učitelja u aktivnostima društva "Narodna prosvjeta" idućih godina.

Do konca desetljeća rad društva "Narodna prosvjeta" i izdavanje istoimenoga časopisa tekli su uglavnom nepomućeno, iako su teška bolest i prerana smrt Ernesta Jelušića neminovno uzrokovali promjene u vodstvu društva i uredništvu mjesečnika. Međutim, utjecaj liberalnih ideja među istarsko građanstvo nije mimoišao ni učitelje, samim pozivom okrenute duhovnim i intelektualnim strujanjima svoga vremena. Otpor slobodarskom uređenju društva u Istri doskora je artikuliran u krugu oko krčkoga biskupa Mahnića, a podvajanje je nedugo zatim zahvatilo i učiteljstvo.

Česta i sve jasnija suprotstavljanja ubrzo su dovela i do raskola unutar Hr-

vatskog učiteljskog društva za Istru "Narodna prosvjeta". Dio učitelja, pristaše Hrvatskog katoličkog pokreta, nakon istupanja iz društva "Narodna prosvjeta" osnovao je Katoličko učiteljsko društvo za Istru "Hrvatska škola", na sastanku u Sv. Petru u Šumi potkraj 1911. godine. Znajući kako će im za dopiranje do zainteresirane javnosti trebati odgovarajuće glasilo, odlučili su pokrenuti i zasebni pedagoški mjesečnik, također nazvan "Hrvatska škola", a prvi je broj izašao na početku 1912. godine.

Poglavlje "Ustroj Katoličkog učiteljskog društva za Istru 'Hrvatska škola' i pokretanje njegova časopisa" kroz sadržaj mjesečnika "Hrvatska škola" prati djelovanje novoga staleškog društva u prvoj godini postojanja. Zaključna, pak, cjelina – "Časopisi 'Narodna prosvjeta' i 'Hrvatska škola' u završnici njihova izlaženja" – posvećena je preostalim godištim ovih dvaju časopisa do izbijanja Prvoga svjetskog rata. Uspoređujući sadržaje dvaju učiteljskih mjesečnika, autor je zamijetio kako su oba glasila izbjegavala međusobne polemike te su, štoviše, pojedini učitelji surađivali i u "Narodnoj prosvjeti" i u "Hrvatskoj školi". Nameće se zaključak kako je upravo podjela na dva tabora pridonijela okretanju istarskih učiteljskih društava o nomu zbog čega su i osnovana, odnosno promicanju strukovnih interesa i napretku pedagoškog rada u hrvatskim školama, poštujući pritom, makar i prešutno, pravo na drugačije mišljenje.

Svjetski je sukob onemogućio daljnje djelovanje obaju društava, kao i izdavanje njihovih glasila, s iznimkom zbornika "Hrvatska škola", objavljenog u Ljubljani 1916. godine. Premda hrvatska učiteljska društva u Istri, kao ni njihova glasila, nisu bila duga vijeka, pružila su prostor djelo-

vanju brojnih istarskih intelektualaca, primjerice Vinka Šepića, Ernesta Jelušića, Nikole Žica, Frana Barbalića ili mladoga Bože Milanovića. Uočavajući važnost raznovrsnih članaka sa stranica "Narodne prosvjete" i "Hrvatske škole", autor monografije zamjetan je prostor ostavio priložima, odnosno tekstovima, koji, po njegovu mišljenju najvjernije zrcale pedagoške i, općenito, idejne nazore hrvatskih učitelja u Istri.

Monografija Nevija Šetića "Staleška društva i časopisi hrvatskog učiteljstva u Istri 1891. – 1914." svakako je vrijedan doprinos poznavanju strukovnoga organiziranja hrvatskih učitelja na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće, ali i šire, prilog oslikavanju okolnosti u kojima je hrvatsko stanovništvo Istre napuštalo tradicionalne okvire, gradeći temelje institucijama modernoga društva.

Mihovil Dabo